

August Vermeylen op de Guldensporenviering van 1939

De Guldensporenviering van 1939 onder de leuze 'Voor recht en vrijheid' was een strak geregisseerde manifestatie van Vlaams socialistisch bewustzijn. August Vermeylen (1872-1945) was in Kortrijk een van de sprekers te midden van andere redenaars als Gust Balthazar en Camille Huysmans. Partijvoorzitter Hendrik de Man vond zijn toespraak de beste die hij al gehoord had van Vermeylen en de beste van die dag. Vermeylen vermoedde dat De Mans appreciatie te maken had met het feit dat de ideeën die hij verkondigd had aan diens eigen gedachten tegemoetkwamen. Inderdaad blijkt Vermeylen, zoals De Man, de Vlaamse beweging met het socialistisch internationaal gedachtegoed te willen verzoenen, maar het verschil met zijn eigen ideeën moet De Man ontsnapt zijn. Vermeylen dacht geheel conform zijn *Kritiek der Vlaamsche beweging* uit 1896 niet aan een nationalisme dat terugplooit op zichzelf en grenzen trekt, maar aan de vrijheid van elke mens om zich maximaal te ontplooien en met anderen een gemeenschap te vormen.

Portret (lino-snede) van August Vermeylen. (Amsab-ISG, Gent)

In zijn dagboek noteert Vermeylen de reactie van Hendrik de Man op zijn redevoering tijdens de socialistische Guldensporenherdenking van 9 juli 1939 in Kortrijk: 'Naar aanleiding van mijn rede kwam de Man me zeggen, dat hij nooit wat beters van mij gehoord had ... Wat zeker oprecht was, want daarna vertelde hij aan wie het hooren wilde – zelfs waar Huysmans bij was – dat mijn rede die van Balthazar, Gailly en Huysmans overtrof, "klassiek, van het begin tot het eind als in steen gehouwen". Ik begrijp dat niet: ik had er niet veel van verwacht, – wat kon ik anders, dan herhalen wat al dikwijls gezegd is? Ik veronderstel alleen, dat zij dichter bij sommige denkbeelden van de Man zelf kwam te staan.'¹ Stond zijn toespraak inderdaad dicht bij de ideeën van De Man? Herhaalde Vermeylen wat hij of een ander al vaker gezegd had? Waardoor maakte de toespraak dan toch zo'n indruk? Hoe was Vermeylen überhaupt als publiek spreker (*orator publicus*)?

Vermeylen hield heel wat lezingen en toespraken tijdens zijn loopbaan. Ik tel er meer dan 130 na de Eerste Wereldoorlog. Daaronder bevinden zich meer zuiver politieke redevoeringen dan te verwachten is. Behalve voor de Senaat, waar hij niet bijzonder actief was, hield hij een vijftiental oraties voor politieke meetings. Hij begon daarmee al in de jaren 1920, om precies te zijn in 1922, het jaar dat hij gecoöpteerd senator werd voor de Belgische Werkenliedenpartij (BWP), uitgerekend bij een Guldensporenviering. Als we er ook de toespraken bijrekenen die hij tijdens manifestaties voor de vernederlandsing van het onderwijs hield, dan stijgt dat aantal politiek getinte redevoeringen nog en kunnen we zeggen dat hij al voor de Eerste Wereldoorlog dergelijke speeches begon te houden.

Bij zijn eerste flamingante speech, voor de

Vlaamsche Wacht te Brussel, zag Vermeylen volgens verslaggever Karel van de Woestijne 'bleek van aandoening en woede'.² Was hij een begenadigd spreker? Hij kende zelf zijn beperkingen: hij kon niet voor de vuist spreken en had dus altijd een voorbereiding nodig. Daardoor beschikken we ook over de teksten van al die redevoeringen en lezingen, meestal uitgeschreven, soms met afkortingen, enkele keren ook met steekwoorden.³ Toch was hij een bezielde spreker, zoals ook uit de reactie van Van de Woestijne naar voren komt en zoals blijkt uit foto's van een gesticulerende Vermeylen op een debat over de Belgische Francopolitiek op het 57e congres van de BWP. De beeldhouwer Idel Ianchelevici maakte zelfs een levensgrote torso van de redenaar. Een onbevooroordeeld getuige was de Nederlandse kunstenaar Richard Roland Holst in een brief aan de bekende historicus Johan Huizinga naar aanleiding van Vermeylens lezing op 14 maart 1935 over Bruegel te Amsterdam: 'Wij hadden Vermeylen hier, hij heeft twee keer over Breughel gesproken in de aula der Universiteit voor de studenten en voor de R[ijks] Akademie. Ik ben er beide keeren geweest. Onlangs hoorde ik hem te Haarlem over Rembrandt. Hij is wel echt een bezielde spreker, wat hij zegt was nu niet altijd een openbaring, maar de wijze waarop hij het zegt was steeds doordat 't zoo echt van binnen-uit kwam, in hooge mate boeiend.'

Op 9 juli 1939 moet van de redenaar Vermeylen een gloedvolle bezieling (*pathos*) uitgegaan zijn, nog meer dan van de vorm en argumentatie (*logos*). Het begrip vrijheid was hem bovenal lief. De leuze van de viering 'Voor Recht en Vrijheid' was hem immers uit het hart gegrepen en maakte het mogelijk dat hij zich niet louter cerebraal maar met heel zijn morele wezen (*ethos*) achter het thema plaatste.

De Guldensporenviering

Voor de derde keer op rij en met groeiend succes vierden de socialisten 11 juli in Kortrijk. De socialistische 'propagandachef' Maurice Naessens had de viering georganiseerd, een Kortrijks comité stuurde haar aan. Naessens was secretaris van het nationale actiebureau voor het Plan van de Arbeid geweest en was dus een getrouwe van de nieuwe partijvoorzitter Hendrik de Man. Na de oorlog, waarin hij een tijdlang met De Man was meegegaan, zou hij voorzitter van de bank Paribas worden en het Mercatorfonds oprichten.

Beeldhouwer Idel lanchelevici ontwierp een torso van August Vermeylen als redenaar. Op de foto: lanchelevici en Vermeylen bij de torso in het atelier van de beeldhouwer, februari 1938. (Amsab-ISG, Gent)

Naessens is op te merken op een van de foto's die van de viering bewaard zijn. Daarop zien we ook Vermeylen, rechtopstaand te midden van andere prominenten als Huysmans en Balthazar. Zingen doet hij niet. Ook niet op een andere foto, waarop hij wel zijn vuist in de hoogte steekt, vermoedelijk een programmablad omhooghoudend. Een derde foto in dezelfde setting, met op de achtergrond Henri Stock en diens filmapparatuur, toont hem zittend en lezend naast beide confraters. Toch was hij aandachtig. In zijn dagboek schilderde Vermeylen de herdenking: '*Le Peuple* schat het aantal deelnemers op 25.000; wat gewoonlijk tot de helft mag teruggebracht worden: in dit geval stemt ± 12.500 met mijn eigen berekeningen bij het voorbijtrekken van den stoet overeen. Overweldigend veel vrouwen en veel jeugd.'

Guldensporenviering in Kortrijk,
11 juli 1939. V.l.n.r., eerste rij:
Camille Huysmans, Gust Balthazar
en August Vermeylen. Op de
achtergrond Henri Storck met
filmcamera. (Amsab-ISG, Gent)

Op zaterdagavond waren er een fakkeltocht en feest voor de jeugd, waarop Edgard Delvo en senator Jef Coole, de Kortrijkse initiatiefnemer van de festiviteiten, spraken.⁴

's Anderendaags was al om half tien een academische zitting voorzien, waarop Herman Vos en Rik de Man het woord namen. Vermeylen, die van Brussel moest komen, ontbrak daarbij. Daarna vond op de Grote Markt een concert plaats, waarop socialistische corpsen Vlaamse muziek uitvoerden. Vermeylen stapte mee in de grote betoging die om kwart voor drie in rijen van zes door de stad trok. Achter een spandoek met de leuze 'De strijd van 1302 gaat voort' liepen keurturners met stormvlaggen. Daarachter volgden tal van socialistische prominenten, leden van de muziekverenigingen en van de Socialistische Arbeidersjeugd Vlaanderen (SAV). Een tweede deel van de betoging bestond uit vijfhonderd Gentse turners en vijfhonderd syndicale jongeren uit Antwerpen. Daarop volgde een vloed van vertegenwoordigers van federaties uit heel Vlaanderen, in het bijzonder uit West-Vlaanderen, en een Waalse delegatie van metaalarbeiders. Muziek, spreekkoren, spandoeken en borden zetten het gebeuren kracht bij. Ook een bord met propaganda voor culturele autonomie was te zien.

Aan het Groeningegedenkteken vatten de prominenten post en trok de stoet voorbij. Daarop marcheerden de deelnemers verder naar het plein met zijn kiosken en tribunes. Daar was het tijd voor nog meer muziek en koor en vooral voor de toespraken van Coole, Vermeylen, Balthazar, Arthur Gailly en Huysmans. De redevoeringen zouden 's anderendaags meer dan één blad van de krant *Vooruit* innemen. Bijzonder was dat zich onder de sprekers ook de Waalse volksvertegenwoordiger Gailly bevond, die de luisteraars

begroette met 'Camarades, Goedendag!' Democratisch Frankrijk was voor de Belgische socialisten nog steeds het richtsnoer, zo beklemtoonde hij. 's Avonds op het banket dankte Paul-Henri Spaak de kunstenaars na Huysmans en De Man, die de manifestatie als een uiting van gemeenschapskunst zag. Spaak was overigens ook het jaar daarvoor aanwezig geweest op de Groeningekouter.

Vermeylen viel vooral de esthetisering van de betoging op. Die was het werk van Naessens en zijn regisseurs: 'Het merkwaardigste was het kunstgehalte van het feest, dank zij de gevraagde medewerking van "volksverbonden" kunstenaars en intellectueelen. Dat trof vooral de Walen, Gailly, Spaak, – ook het "meezinderen" van de massa maakte op hen veel indruk, o.m. het zingen van het Kerelslied, dat, in anderen toonaard, trotscher, iets van een Geuzen-koraal had. Gailly bekende, dat zoo iets in Wallonië onmogelijk was.' De betekenis van het hele gebeuren lag vooral in het feit dat de Vlaamse én de Franstalige Belgische socialisten manifest bereid bleken om de Vlaamse eisen voor meer culturele zelfstandigheid en socialisme met elkaar te verzoenen. Ze beseften dat ze door culturele autonomie het Vlaams-nationalisme konden counteren en de eenheid van België konden redden.

Evangelie van de broederlijkheid

In Kortrijk was het de vijfde spreekbeurt die Vermeylen hield ter gelegenheid van een Guldensporenviering. Na 1922 speepte hij ter gelegenheid van 11 juli nog in het openbaar in 1933 en 1937, en in 1938 nog een keer voor het Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep (NIR).⁵ De inhoud van de lezing van de laatste viering voor de oorlog is niet moeilijk

samen te vatten en bevat de kernideeën van Vermeylens denken. Hij ziet in de Guldensporenslag niet zozeer een strijd tegen de Franstaligen: hij herinnert eraan dat die meevochten met de Vlamingen op de Kouter. Nee, in navolging van Henri Pirenne beschouwt hij het gevecht van Kerels en Klauwaerts in de middeleeuwen als een sociale strijd voor vrijheid van de mens en het begin van de democratie. Al op de 11 juliviering van 1922 interpreteerde hij de Guldensporenslag niet als een rassenstrijd maar als een klassenstrijd en een overwinning van een jonge democratie, een visie die in 1939 zowat bij elke redenaar

naar voren komt.⁶ De taak die hij nu ziet voor de socialisten is het 'veroveren van de vrijheid voor allen'. Tegelijk zet hij zich af tegen het enggeestig nationalisme en predikt hij 'het evangelie van de broederlijkheid'. Daar steekt nog een andere centrale idee van Vermeylens denken de kop op: het humanisme. Het socialisme geeft macht om de 'volledige menschaardigheid te waarborgen'.

Die nadruk op de gemeenschap betekent nochtans niet dat Vermeylen opgeeft 'wat ons eigen is'. Hij knoopt daarmee aan bij zijn befaamde uitspraak uit 1900: 'Wij willen Vlamingen zijn, om Europeërs te worden.' Eigen

Guldensporenviering in Kortrijk, 11 juli 1939. Vooraan Maurits Naessens (met partituur in de hand). Schuin achter hem August Vermeylen (met hoed in de hand). (Amsab-ISG, Gent)

(nationale) zelfstandigheid en (socialistisch) internationalisme kunnen samengaan. Met zelfstandigheid bedoelt Vermeyleen geen onafhankelijkheid, maar meester zijn van zichzelf, persoonlijkheid hebben. Er is dus 'geen verschil tusschen het socialisme en het welbegrepen nationale gevoel, tusschen het socialisme en de Vlaamsche Beweging'. In die klemtoon op het samengaan van flamingantisme en socialisme zien we een mogelijke link met De Man: die probeerde ook het nationale met het socialisme te verzoenen. In zijn redevoering 's morgens had hij met vreugde laten weten dat de twee gevoelsstromingen uit zijn jeugd eindelijk waren samengekomen:

de Vlaamse en de socialistische beweging, die – begrijpelijk – lang andere katten te gelsen had dan voor culturele zelfstandigheid op te komen.

Maar er zijn wel degelijk verschillen tussen Vermeyleen en De Man. Het nationale gevoel dat Vermeyleen voorstond, is dat wat hij al sinds zijn *Kritiek der Vlaamsche beweging* uit 1896 verdedigde: een zichzelf bezitten, dat het mogelijk moet maken om vol zelfbewustzijn naar de ander toe te treden. Ze zijn dus enkel elkaars voorwaarde. Het internationalisme van Vermeyleen was bij De Man vlak voor de oorlog veel minder aanwezig. Langs zijn neus weg had die in zijn toespraak boven-

August Vermeyleen spreekt op de Guldensporenviering in Kortrijk, 11 juli 1937. (Amsab-ISG,Gent)

dien nog eens, onder het mom van pacifisme, de neutraliteit verdedigd, een positie waar Vermeylen zelf steeds kritischer tegenover stond. Hij was wel lid van de redactie van *Leiding* (1939-1940), waarin De Man propaganda voerde voor de Belgische neutraliteit. Maar de 'onzijdigheid' leek hem onhoudbaar, zeker na de inval van Polen en de verdere Duitse expansiepolitiek.

weest hoe August Vermeylen, het brein van Vlaanderen, zich op een arbeidersmeeting bewust op een laag peil liet zakken om zijn toehoorders te bereiken.⁸ 'Laag peil' is wellicht wat overdreven. want Vermeylen slaagt er zowel in zijn artikelen en boeken als in zijn toespraken en lezingen in om zijn publiek op een concieze wijze iets bij te brengen. De *orator publicus* is vooral een *orator didacticus*.

Orator didacticus

De kracht van de toespraak als tekst schuilt in de eigenschappen van Vermeylens proza: kernachtig, helder en snedig. Zijn rede is korter en synthetischer, of zo je wil minder argumentatief uitgewerkt en historisch onderbouwd, dan sommige andere van zijn 11 juliredevoeringen. Opmerkelijk zijn ook de verwijzingen naar Cyriel Verschaeve en Pol de Mont, waarmee hij de hand reikt aan de rechte vleugel van de Vlaamse beweging. De tekst is voorbeeldig opgebouwd, met een positief begin – een uiting van dank en vreugde –, een middenstuk dat wat vroeger is gebeurd verbindt met vandaag, en een slot dat naar de toekomst verwijst.

De kern van Vermeylens Guldensporen-toespraken blijft telkens dezelfde: 1302 als een sociale strijd van een jonge democratie en als symbool van zelfstandigheid en het huidige vrijheidsstreven, socialisme als een samengaan van niet-raciaal nationalisme en internationalisme. Toch legt hij naargelang de omstandigheden andere accenten. Zo pleitte hij in 1922 voor een Vlaamse universiteit en fulmineerde hij in 1937 tegen het fascisme.⁷ Als een goede leraar kan Vermeylen zich niet alleen aanpassen aan de omstandigheden maar ook aan zijn publiek. Nic Bal van het NIR memoreert: 'Ik ben er getuige van ge-

- 1 Ruben MANTELS & Hans VANDEVOORDE, *'Ik denk nog het best met een pen in de hand'. Het dagboek 1939-1944 van August Vermeylen*, Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren, 2019, p. 46.
- 2 Karel VAN DE WOESTIJNE, De Taalstrijd. In: *Verzameld Journalistiek Werk*, Gent: Cultureel Documentatiecentrum, deel 7, p. 169; eerder verschenen in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 12/02/1914 (gedateerd 11/02/1914).
- 3 Alle handschriften worden bewaard in het Letterenhuis, V 4655 H.
- 4 De Guldensporenherdenking schitterend ingezet. In: *Vooruit*, 9/07/1939. In de *Vooruit* van 8 juli werd het programma meegedeeld: De groote vrijheidsbevoeging te Kortrijk. Bijzonderste schikkingen voor de plechtigheden. Op 10 juli volgden drie pagina's verslag. Ook *Le Peuple* kondigde het gebeuren aan en berichtte erover. Met dank aan P. Rau en BelgicaPress.
- 5 In het *Verzameld werk* wordt de voordracht van 11 juli 1938 niet vermeld. Zie: August VERMEYLEN, *Verzameld Werk*, Brussel: Manteau, deel 4, p. 861. Die avond sprak Vermeylen om kwart voor negen voor de 'Vlaamsche' N.I.R. Zie de aankondiging in: *Humoradio*, 10/7/1938, afl. 28, p. 13. Er is geen handschrift van bewaard. Op de socialistische 11 juliviering van de dag ervoor was Vermeylen niet aanwezig. Hij moest toen op de Consciencefeesten in Antwerpen spreken.
- 6 Ook Désiré Bouchery zag de Guldensporenslag in een hoofdartikel in de *Vooruit* van 11/07/1937 als een 'sociale strijd tusschen de hoogere burgerij en de geringe lieden'.
- 7 De redevoering van 1937, verkort weergegeven in *Voor allen* van 18/07/1937 en opgenomen in het *Verzameld werk*, deel 4, pp. 137-145, is een samensmelting van die van 1922 en 1933.
- 8 Nic BAL, *Mijn wankel wereld; Vier jaar in het socialistisch verzet*, Leuven: Kritak, 1984, p. 203.